

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

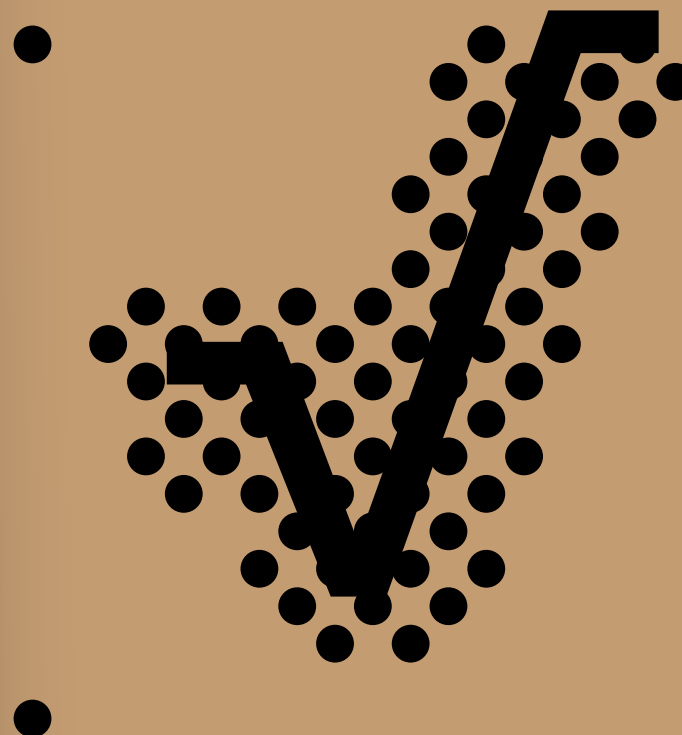
Editoriál

Editoriál

Editoriál

Editoriál

Martin Škabraha
Anežka Bartlová

Období, ve kterém jsme připravovali finální znění textů tohoto čísla, bylo obdobím útěchy ze sestupných křivek, znázorňujících klesající počet nakažených a nemocných koronavirem – křivek, jejichž trajektorie se stále ještě může změnit a naši křehkou naději rozkolísat novými obavami.

Graf není nic jiného než sada statistických údajů transformovaná v linii či jiný vizuální útvar (sloupce, „koláče“). Umožňuje nám vidět něco, co je jinak lidskými smysly jen těžko postizitelné, například průběh pandemie v delším časovém úseku. Graf ale zároveň promění (bez)počet konkrétních situací, zápasů a tragédií ve statistickou veličinu. Zachycení a zviditelnění vybrané veličiny je tak vykoupeno ztrátou jiných aspektů sledovaného jevu.

Pokusem vrátit statistickým číslům a křivkám dotek konkrétních lidských osudů byla akce hnutí Million chviliek pro demokracii na pražském Staroměstském náměstí v březnu tohoto roku, zamýšlená jako uctění památek obětí covidové pandemie. V podobě čtyřiaadvaceti tisíců bílých křížů (tehdejší oficiálně udávaný počet obětí), nasprejovaných na dláždění jednoho z celonárodních „míst paměti“, vzniklo dílo, které si záhy získalo nejen diváky, ale i další spolutvůrce – pozůstalé, kteří ke křížům začali nosit květiny či připisovat jména blízkých, o které je virus připravil.

Iniciátoři akce jistě sledovali vlastní politické cíle, použili však vyjadřovací prostředky, o nichž lze oprávněně tvrdit, že je kultivovalo umění, z něhož známe celou řadu podobných příkladů intervence do veřejného prostoru (někdy i s přiznanou politickou motivací). Nevíme, jak by se na akci Milionu chviliek díval německý filozof Albrecht Wellmer (zesnulý před třemi lety), je ale možné, že by v ní viděl právě doklad schopnosti umění dávat výraz přehlíženému či prchavému, a tím přispívat k inkluzivitě veřejné rozpravy, a tedy i ke kvalitě demokracie. Více o něm a o jeho myšlenkách, navazujících na estetiku Theodora Adorna, píše Sabrina Muchová v článku *Umění a demokratizace*.

I demokratický stát má ovšem moc omezit základní práva, například vyhlásit tzv. lockdown. Každý podobný zásah státní moci do lidských životů nutně vyvolává napětí

mezi úřadující vládou a společností, neboť samotná společnost není jen prostým souhrnem jednotlivců, ale také jejich setkáváním, sdílením prostoru a nekonečnou výměnou sdělení, věcí – a někdy bohužel i nebezpečných virů. Lockdown tedy není jen sadou technických opatření, ale nevyhnutelně i zásahem do sociality jako takové. Pociťovali jsme to velmi intenzivně i v umění či kultuře obecně. Připomněli jsme si, že kulturu netvoří samotná díla, ale dění, které se kolem nich odehrává: navštěvování galerií, divadelních a koncertních sálů, vzrušené debaty po představení – kultura je zkrátka „ruč“, jakkoliv toto slovo zpravidla používáme jen ve spojení s turismem.

Zakázat či naopak přikázat určité aktivity může každý stát. Demokratický stát by však od jiných mělo odlišovat to, jak přistoupí k projevům odporu vůči zásahům do osobních svobod, resp. k projevům nedůvěry vůči státním institucím a také vědeckým kruhům, o jejichž expertizu opírají státy v situacích, jako je pandemie, svá tvrzení o veřejném ohrožení. Jisté srovnání s dneškem nabízí v této souvislosti studie *Města na kraji nemocnic*, v níž Vojtěch Márc mapuje fenomén tzv. geopatogenních zón, v němž se na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století podle jeho názoru odrážela nespokojenost části společnosti s prostředím postaveným dle principů průmyslové modernity, resp. její státně socialistické varianty. Nebezpečí geopatogenních zón a nebezpečí covidové pandemie jsou – přinejmenším z dnešního pohledu – nesouměřitelné, Márc však zdůrazňuje problém, který v jiné podobě řešíme i my: pokud stát a jeho expertní systémy ignorují, marginalizují, či dokonce potlačují projevy pochybností a nedůvěry v architekturu současnosti (v doslovném i přeneseném slova smyslu), problém nezmizí, ale vynoří se v jiné podobě – např. jako někdejší nekritická víra v proutkařství nebo dnešní odpor k očkování. Grafy s počty nakažených mluví svůdně jednoznačnou řečí – kolik jiných křivek ale přehlízíme?

Samotná metafora přehlíženého či okrajového je přitom ne náhodou metaforou prostorovou. Do značné míry je totiž otázka ne/viditelnosti otázkou vztahu mezi centrem

a periferií. Co je realita a jak má být hodnocena, to je často autoritativně určováno právě z centra, zatímco zkušenost okrajů, pomezí či různých „záhoří“ je zhusta přehlížena, nebo je jí připisován méně významný status. V době, kdy po českých domácnostech chodili různí vyhledávači a „odstíňovači“ geopatologických zón, bylo téma center a periferií zvýrazněno globalizací. Právě do tohoto kontextu je zasazena studie Markéty Jonášové o výstavě *Frisbee*, jejíž kurátoři se v letech 2004–2006 pokusili zachytit fenomén českého videoartu. Jonášová polemizuje s pojetím pohyblivého obrazu jako fenoménu, který ztratil svou sociokulturní stabilitu, přesahuje hranice států, a působí proto na první pohled univerzálně. Autorka zdůrazňuje, že umělecká tvorba, a to ani u relativně nového a globálními sítěmi snadno šířitelného formátu, jako je video, nepřejímá pasivně světové trendy, určené v globálních centrech, ale utváří je lokálně specifickým způsobem, jenž se projevuje i v možnostech prezentace dotyčných děl.

Kdo má mít vlastně autoritu určit, co je to – v mezinárodním kontextu – reprezentativní přehlídka českého videoartu? Otázka legitimní autority je pro demokracii klíčová, ale neméně důležitá je i v umění, a to počínaje jeho výukou. Odkud se bere autorita uvádět jiné do světa umění, spolurozhodovat o tom, jakým směrem mají rozvíjet svoji tvorbu (a s ní i sebe sama)? Jozef Kovalčík se ve své polemické eseji zamýšlí nad způsobem výuky na uměleckých školách a značný prostor věnuje kritice tradičního systému ateliérů či „mistrovských tříd“. Jde mu přitom nejen o umělecký svět samotný, ale i o jeho vztah ke společnosti a veřejnému prostoru. Vyzývá k debatě o tom, jakými vyjadřovacími prostředky by mělo umění do tohoto prostoru vstupovat při svém – nesporně potřebném – úsilí vyslovovat se k aktuálním civilizačním tématům. Nebrání určité elitářství uměleckého světa, resp. jeho odpor k populární kultuře, tomu, aby umělci a umělkyně účinněji působili na veřejné mínění?

Jeden z intelektuálně nejvlivnějších pohledů na populární kulturu je spojen s konceptem kulturního průmyslu a jménem Theodora Adorna, jež jsme zmínili výše

v souvislosti s článkem Sabriny Muchové. Adorno se zařadil k poněkud starosvětským kritikům masové pop kultury a jeho argumenty dnes určitě nemusíme sdílet. Jeho důvody však za zamýšlení stojí. Patřila k nim obrana svobodného tvůrčího ducha před vítězstvím stereotypizované produkce zaměřené na předvídatelný, plánovatelný zisk investorů; chtěl bránit to, co se vymyká, co je „neidentické“, co neodpovídá očekáváním vtěleným v našich pojmech – ale třeba i zhmotněným v naší architektuře. Na tento aspekt jeho myšlení navazuje Peter Eisenman, jehož knihu *Lateness*, kterou napsal společně s Elisou Iturbe, recenzuje v tomto čísle Jiří Tourek. Jeho úvahy se týkají doby, jež je více než pozdní: všechno už bylo řečeno, a přesto jako by nebylo řečeno nic, protože na to, co stojí před námi, nás historie nepřipravila.